

SUVREMENICI I SURADNICI IVANA LUČIĆA

Lučić je u domovini imao čitavu mrežu suradnika. Bili su to u Zadru Valerije Ponte, Šimun Ljubavac, u Šibeniku Franjo Divnić, Danijel Divnić i Karlo Vrančić, u Trogiru Franjo Dragazzo, Marin Statileo, Nikola Čipiko, u Splitu Jerolim Papalić, Jeronim Cindro i Franjo Lukarević, u Hvaru Hektor Hektorović, u Korčuli F. Nikola Spanić, u Dubrovniku Stjepan Gradić, u Rabu i Osoru braća Gaudencio i mnogi u drugim mjestima. Vrlo često ti suradnici nisu bili samo njegovi sabirači građe po arhivima dalmatinskih gradova ili prepisivači, već su se i sami u duhu vremena bavili proučavanjem prošlosti i u manjem ili većem obimu samostalno pisali povjesne i druge znanstvene radove. Vršnjaci – gotovo svi u isto vrijeme od 1620. do 1640. na studiju u Rimu ili u Padovi – međusobno su se savjetovali, nadopunjali, korespondirali. Lučić je s vremenom postao za njih najveći autoritet, ali i on sam također mnogo je držao do suda svojih prijatelja o radnjama koje je pisao i objavljivao. Sustavno im je slao na uvid nacрте svojih radova, tekstove svojih sastavaka i svoja štampana djela tražeći njihovo mišljenje.¹ Bio je spreman da prizna nesavršenost svoga rada ili da podupre svoje teze novim argumentima. Započevši pisanje svojega »De Regno« bio je svjestan veličine zadatka,² a kad ga je završio, bio je jednako svjestan nesavršenosti svoga djela. U uvodu u »De Regno« napisao je: »Imperfectum opus texere non ignoro, at amor patriae veritatisque detegende desiderium ad scribendum me impulsit . . .«³ Taj nutarnji poticaj i motiv pisanja povijesnih djela – zbog istine i ljubavi prema domovini – nije Lučić smatrao svojom stvari, već ga je sigurno taj isti motiv tjerao da

¹ Up. pisma I. Lučića V. Ponteu od 5. V 1658. i 22. I 1661, *Starine JAZU* 31, Zagreb 1905, str. 311–312. i *Starine* 32 (1907), str. 1–2; v. bilješku 20.

² »Ho cominciato l'impresa, la quale mi dara di più fatica di quello m'imaginavo.« *Pismo Lučića V. Ponteu*, 3. XI 1651, *Starine* 31, 300–302.

³ Lučićev neobjavljeni uvod u *De Regno* pod naslovom »Lectori Dalmatae veritate amanti, Građa I. Lučića, *Archiv Splitskog kaptola*, Sign. 523, f. 5.

potiče svoje prijatelje na sličan ili isti posao. I ti poticaji nisu ostali bez odjeka. Na Lučićev nagovor nastalo je niz djela, možda manjih po obimu, i možda ne uvijek pisanih istom akribijom, kakvu je on posjedovao, ali svakako iz gore spomenutih motiva. Prijatelji i suradnici njegovi slali su mu svoja djela na ocjenu i nadopune ili da ih zajedno sa svojim izda kao na primjer u *De Regno* ili u *Inscriptiones Dalmaticae*, gdje su uvrštene zbirke sastavljene od K. Vrančića, V. Pontea, Š. Ljubavca i F. Divnića.

Dakako da su međusobni odnosi imali svoje specifičnosti i da je katkada bilo i nategnutih situacija i oštrijih međusobnih kritika (Ljubavac, Statileo, Čipiko).

Dva njegova bliska suradnika s kojima ga je vezalo i intimno prijateljstvo bili su Valerije Ponte u Zadru i Dubrovčanin Stjepan Gradić u Rimu. Dok je Valerije Ponte bio Lučićeva veza s domovinom i suradnicima u domovini, poglavito u Dalmaciji, dotle je Stjepan Gradić bio ne samo Lučićeva veza s Dubrovnikom već i s najistaknutijim ličnostima kulturnog i naučnog, crkvenog i političkog života u Rimu i Evropi. I. Lučić, V. Ponte i S. Gradić bili su prijateljski trokut protkan značajnom izmjenom mišljenja, povezan zajedničkim radom i borbom za ostvarenje istih ciljeva i ideala.

Rođen u Zadru 1603. g., u obitelji koja se u 16. stoljeću doselila iz Bergamaska, Valerije Ponte bio je Lučićev vršnjak – tek godinu dana stariji. Lučić se s njime upoznao kad su kao mladići boravili u Rimu i pohađali isusovački »Seminarium Romanum« (1619–1620). Iz tih đačkih dana vezale su ih mnoge đačke uspomene, kojih se Lučić kasnije u svojim pismima živo sjeća.⁴ Lučić je poslije 1620. g. napustio Rim i nastavio studij matematike i filozofije (do 1628), a zatim prava u Padovi,⁵ a Valerij Ponte dao se, po svojoj prilici u Rimu, na teološke studije i postao svećenik. Tek kasnije 1646. g. odlazi u Padovu i polaže doktorat obaju prava,⁶ koji je Lučić položio već 1630. g. Još za studija bio je kao klerik imenovan od pape Urbana VIII kanonikom zadarskim, a po povratku u Zadar imenovan je primicerijem arhipresbiterom, i napokon 1669. g. arhidakonom zadarske stolne crkve.⁷ G. 1646. određen je za apostolskog vizitatora osorske biskupije, a boravio je u njoj kao vikar dvije godine (1647–1649), otklonivši imenovanje za osorskog biskupa. Nije pristao također da bude imenovan trogirskim biskupom, što je Lučiću bilo vrlo žao.⁸ U Zadru je bio neko vrijeme generalni vikar

⁴ Pismo Lučića V. Ponteu l. VIII 1674, *Starine* 32, Zagreb 1907, str. 72–74.

⁵ »Codex Lucianus«, Naučna biblioteka u Zadru, Ms. 617, list 113–114; G. Ferraricupilli, *Laurea di Giovanni Lucio*, *Rivista Dalmata*, I, Zadar 1859. Nr. 5, str. 49–50.

⁶ Diploma se originalna čuva u Naučnoj biblioteci u Zadru.

⁷ 26. IV 1669. v. rukopis »Ponte Valerio – Scritture autografe e materiali per la sua biografia«, Naučna biblioteka u Zadru Ms. 822. Pod sign. Ms. 720. čuva se ovdje i rukopisna knjižica V. Pontea sa studija u Rimu.

⁸ Pismo Lučića V. Ponteu l. IV 1662, *Starine* vol. 32, str. 4–5.

nadbiskupa Teodora Balbija i dugogodišnji upravitelj komende Stjepana Gradića, opata rogovske opatije sv. Kuzme i Damjana na otoku Pašmanu.

Već vrlo rano bio je Valerije Ponte uključen u Lučićeva povijesna istraživanja. Slao je Lučiću razne naučne podatke, ispise iz arhiva, prijepise natpisa, pa i same dokumente i kronike. Lučić ga je pak izvještavao detaljno o svojim istraživanjima, koja su poslije njegova drugog dolaska u domovinu u Trogir 1635. g. (poslije bratove smrti) postajala sve intenzivnija. Za boravka u Osoru (1647–1649), u svojstvu apostolskog vizitatora i vikara, Ponte je naročitu pažnju posvetio biskupskom arhivu, koji je bio u vrlo lošem stanju. Stoga je odredio da se arhivski materijal sabere i da se sastavi inventar,⁹ sam je pak vršio prijepise isprava za svoje potrebe ili da ih kasnije pošalje Lučiću. Pomagao je Lučiću pri istraživanju osorskih i zadarskih lauda. Kako je imao prijatelje u samostanu sv. Krševana i uvid u samostan Sv. Marije u Zadru, mogao je udovoljiti Lučićevim traženjima u vezi s prijepisima isprava spomenutih samostana.¹⁰ U razdoblju od 1635. g. do 1654. g. Lučić se sigurno nekoliko puta susreo s V. Ponteom za svog boravka u Zadru i njegovoj okolici (u Rogovu i Tkonu), obnavljajući prijateljstva sa studija u Rimu i Padovi i prepisujući listine gore spomenutih samostana. Poslije 1651. g., kad je Lučić započeo pisati svoj »De Regno«, te su veze postale još čvršće, a nakon Lučićeva odlaska u Rim 1654. g., Valerije Ponte bio mu je gotovo isključiv oslonac što se tiče veza s brojnim prijateljima u domovini i u vezi s dobivanjem naučnih podataka iz zemlje. Tako je nastala obilna korespondencija između Lučića i Ponte-a.¹¹ Iako treba žaliti što nam nisu poznata pisma Ponte-a Lučiću, jer bi nam ona sigurno omogućila da upoznamo još bolje njegov lik, ipak pisma Lučićeva toliko obiluju podacima da se iz njih može rekonstruirati čitavo jedno važno razdoblje početaka naše naučne historiografije zajedno sa ličnostima koje su u njemu sudjelovale, a ne samo veza Lučić–Ponte. U njima se zrcali Lučićeva jednostavna priroda, njegova prostodušnost, kao i njegova ponosna i iskrena, trajna i dirljiva ljubav prema prijateljima, domovini i rodnome gradu. Lučić ovdje često iznosi intimne pa čak i najintimnije strane svog života, svoje sitne radosti, svoje tjeskobe, svoje obiteljske probleme i financijsko stanje, opisuje svoj rad i svoja prijateljstva u domovini i u Rimu. Korespondencija Lučića

⁹ D. Farlati, *Illyricum Saerum*, vol. V, Venecija 1775, str. 203, 208; V. Štefanić-L. Košuta, *Arhiv bivše osorske biskupije*, *Starine* 43, Zagreb 1951, str. 298, 300–301.

¹⁰ Lučić pismo V. Ponte-u, 28. IV 1671, *Starine* 32, Zagreb 1907, str. 68–71.

¹¹ Pisma I. Lučića V. Ponte-u čuvala su se u obitelji Ponte zajedno sa ostalom ostavštinom. Dok su knjige i rukopisi darovanjem V. Pappafave dospjele u Naučnu biblioteku u Zadru, korespondencija Lučićeva Ponte-u bila je 1896. g. od Pontevih nasljednika nabavljena za društvo »Bihać« u Splitu. Danas se ova korespondencija čuva u Institutu za nacionalnu arheologiju u Splitu. Od 146 pisama 144 pripadaju Lučiću, a dva Divniću i C. Curtelliju. Poparić u svom izdanju u *Starinama* 31. i 32. nije objavio ova pisma, pa redni brojevi pisama kod Poparića, od broja 38 dalje, ne odgovaraju više rednim brojevima originala. Ostalo je neobjavljeno još 40 Lučićevih pisama a mnoga objavljena nisu donijeta u cjelosti.

s Valerijem Ponteom otkriva njegovu brigu za stradanje zemlje, za turske upade i teško ratno stanje, pa kao da na časove i predbacuje što je pred radostima rimskoga života zaboravio na bijedu rodnoga kraja. U tim pismima Lučić izražava svoj politički stav prema Veneciji, koji je karakterističan po Lučićevoj naglašenoj želji za samostalnošću i odbijanjem svega što bi moglo dovesti u pitanje tu samostalnost i slobodu. Iako je znao da ima neprijatelja, i premda je sumnjao da mu se pisma plijene, nije prestao pisati o najdelikatnijim problemima. (Pisma je od toga doba slao po najpovjerljivijim licima i primao na tuđu adresu kao npr. naslovljena na Diodora Božidarevića.)¹² Lučić je imao na umu da ne piše samo Valeriju Ponteu već preko njega i drugim prijateljima koji nisu mogli imati ono što je njemu pružio Rim, gdje je bio ne samo na domak čuvenih biblioteka i arhiva, već i u stalnom kontaktu s događajima u visokim naučnim krugovima. Po obilju naučnih podataka Lučićeva su pisma tipičan primjer naučne epistolografije XVII stoljeća – prethodnica naučnih časopisa – u kojima se izvješćuje o naučnim događajima, pitanjima, problemima, knjigama i ličnostima. Lučić je pisao Ponteu prosječno oko 6 pisama na godinu, međutim ona nisu sva sačuvana. Sačuvana su 142 pisma, a obuhvaćaju vremenski raspon od 1651. do 1678. godine. Najviše pisama sačuvano je iz 1668. g. (14 komada), dok za neke godine nije sačuvano nijedno. Vrlo često Lučić navodi u pismu da ga Ponte daje pročitati kome od prijatelja pa se može zaključiti da su ta pisma kolala i tako se izgubila ili zametnula. Svaka vijest iz tih pisama bila je od velikog interesa za Valerija Ponteua i njegove prijatelje, koji su se okupljali u Zadru na raznim naučnim sastancima, predavanjima ili priredbama. Bili su to Šimun Ljubavac, G. Ligniceo, A. Bertolazzi, Š. Bertolazzi, L. Grisogono, A. Giordani, N. Ventura, G. Zaccaria, Vitasović i drugi.¹³ Potreba za izmjenom naučnog mišljenja, zajednički interes za lijepe umjetnosti, poeziju i govorništvo bio je u krugu tih ljudi, od kojih su mnogi bili Lučićevi prijatelji sa studija u Padovi ili Rimu, tako velik da je na inicijativu Julija Zaccarije i Valerija Ponteua 1665. godine u Zadru osnovana Akademija kojoj su dali naslov »Accademia Cinica«.¹⁴ Sastanci te akademije održavali su se u nadbiskupskoj palači. Sigurno su vijesti koje je Ponte primao od Lučića iz Rima za sve ove ljude, koji su se u teškim prilikama ratnoga stanja i turske stalne opasnosti bavili naukom i umjetnošću, bile ohrabrenje i poticaj.

Upravo na Lučićev poticaj Valerije Ponte dao se na pisanje samostalnih djela, od kojih mu je od većeg značenja »*Historia Ecclesiae Jadren-*

¹² Pismo Lučića V. Ponteu, 23, V 1663, *Starine* 32, Zagreb 1907, str. 9.

¹³ Up. Lučićev popis imena prijatelja iz Zadra, kojima je poslao djelo »*Vita B. Joannis Conf. Ep. Traguriensis*« Rim 1658, Bilješke uz vlastiti primjerak toga djela, Naučna biblioteka u Zadru Ms. 766.

¹⁴ »*In accademiae Januariae introductionem, Oratio habita Jadrae in archiepiscopali aula pridie kalend. Januarii anno 1665*« govor G. Zaccarie; v. S. Sabalich, *Le accademie Zaratine*, *Rivista Dalmatica*, Anno II, vol. 4, str. 37-43.

sis». ¹⁵ Ponte je isprva trebao izraditi serije nadbiskupa i biskupa zadarskih kao dopunu čuvenom djelu »Italia Sacra« Ferdinanda Ughelija, Lučićeva učitelja i prijatelja. Upozorivši Ughelija na nedostatke i netočnosti pri izradi serije zadarskih biskupa, Lučić je bio lično zamoljen od Ughelija da napiše ispravnu verziju. Međutim zbog zauzetosti s radom na svojim djelima Lučić je to morao otkloniti, te je preporučio Valerija Pontea, koji je proučavao povijest zadržaske crkve. Ponte se prihvatio tog rada i napisao djelo koje je preraslo običnu seriju zadarskih biskupa i nadbiskupa i prema želji i sugestijama Lučića postalo prava povijest zadarske crkve i njenih sufraganskih biskupija. Ponte se trudio da napiše i historijski okvir služeći se svojim istraživanjima, ali oslanjajući se ipak, kako sam kaže u uvodu, na Lučićev »De Regno Dalmatiae et Croatiae« i »Memorie storiche di Tragurio«. Lučić se nadao da će nastavljajući Ughelija izdati Ponteov rad, te ga je požurivao, pa čak i dao na korekturu. Uz to je predviđao da će biti objavljena i njegova istraživanja o biskupijama Osora, Raba i Krka, te je bio ponosan što će njihova imena biti uvrštena među Ughelijeve suradnike. ¹⁶ Međutim do štampanja nije došlo, radovi su ostali u rukopisu. Tek mnogo kasnije Farlati je štampao Ponteovo djelo u petoj knjizi »Illyricum Sacrum«. ¹⁷ Ovdje treba istaći da se Lučić posljednjih godina svoga života gotovo posve posvetio tom poslu, koji nije obuhvaćao samo izučavanje povijesti zadarske biskupije već i ostalih naših biskupija. Očito da mu je pred očima bilo izdavanje jedne povijesti poput »Italia sacra« za naše krajeve. ¹⁸ Tako su Lučić i Ponte u neku ruku inaugurirali izdavanje »Illyricum Sacrum«. Značajno je da su se kasnije F. Riceputi i D. Farlati, došavši u posjed Lučićeve rukopisne ostavštine, obilno služili njegovim bilješkama, koje se još i danas mogu naći unutar njihovih rukopisa (v. Historijski arhiv SR Hrvatske u Zagrebu, Misc. kut. 80).

Pored navedenog rada Ponte se bavio i epigrafikom, te je sabrao brojne natpise Zadra i okolice. Taj rad objavio je Lučić u djelu *Inscriptiones Dalmaticae*, Venecija 1673.

Na Valerija Pontea kao poznavaoća antičkih spomenika, natpisa i posjednika zanimljive epigrafičke zbirke upozorili su evropsku naučnu

¹⁵ Rukopis, Naučna biblioteka u Zadru, Ms. 112. Ovjerovljeni prijepis iz 1720. g. pod naslovom: Ponte Valerij de, De ecclesia Jadrensi eiusque episcopis et archiepiscopis, Nacionalna-Sveučilišna biblioteka u Zagrebu Sign. R 68-1965. Razni sastavci V. Pontea nalaze se u rukopisu: »Varia ad jadertinas Ecclesias eorumque praesules spectantia«, Naučna biblioteka u Zadru Ms. 856.

¹⁶ Pismo Lučića V. Ponteu 13. X 1672, *Starine* 32, str. 58; Up. i pisma: 12. XII 1670 (*Starine* 32, br. 89, str. 64), 29. X 1672, 14. IV, 28. VI, 30. X 1673, 7. VII, 1. VIII i 14. VIII 1674, 21. III i 10. X 1676 (*Starine* 32, str. 60, 61, 63, 69, 72-77, 82-85).

¹⁷ D. Farlati, *Illyricum Sacrum*, vol. V, Venecija 1775, str. 11-24; Drugo izdanje priredio V. Brunelli i uporedo izdao talijanski prijevod G. Sorinija, *Riviera Dalmatica*, IV, Zadar 1907, str. 101-133, 191-232; V. Zadar 1909, str. 64-109; Prijevod G. Sorinija, Naučna biblioteka u Zadru, Ms. 387.

¹⁸ Lučić je izradio i kartu »Dalmatia Ecclesiastica«. Bio je međutim uvjeren da će ona ostati »tra li miei scartafaci, perche non credo che trovaro chi la vogli stampare...« Pismo V. Ponteu, 21. III 1676, *Starine* 32, str. 83.

javnost u svom putopisu J. Spon i G. Wheler, koji su 1675. g., sigurno na nagovor Lučića, posjetili Pontea i našli u njemu sigurnog vodiča po Zadru i poznavao povijesti svoga kraja.¹⁹

Osim sa svojim prijateljima u Zadru, među kojima treba naročito istaći Š. Ljubaveca, V. Ponte je bio povezan i s Franjom i Danijelom Divnićem, Nikolom Čipikom, Jerolimom Papalićem i Karlom Vrančićem s kojima je korespondirao.²⁰ Naročito prijateljstvo vezalo ga je, međutim, s opatom Stjepanom Gradićem. Ponte i Gradić bili su bliski još iz doba studija u Rimu, a zbližila ih je i crkvena služba koju su vršili. Ponte je kao Gradićev vikar u rogovskoj opatiji sv. Kuzme i Damjana bio po naravi posla u stalnoj pismenoj vezi s Gradićem. Za boravka u domovini 1651. g. Lučić je u potrazi za dubrovačkim laudama preko Pontea uspostavljao vezu s Gradićem koji se tada nalazio u Dubrovniku.²¹ Kasnije je Lučić preuzeo tu posredničku ulogu te često i opširno izvještavao Pontea iz Rima o Gradiću i njegovim akcijama. Da je Ponte bio u njih također uključen, svjedoči Gradićeva poslanica upućena Ponteu 1665.²² Sadržaj te poslanice u uskoj je vezi sa formiranjem saveza evropskih država za borbu protiv Turaka, a za koji se Gradić zalagao. Ne treba posebno isticati šta je ta akcija značila za naše krajeve, u kojima je već 20 godina trajao takozvani kandijski rat, a Turci bili pred vratima Zadra. U korespondenciji Valerija Pontea sa Stjepanom Gradićem sačuvano je i pismo Ponteovo u povodu vijesti o Lučićevoj smrti.²³ Pismo je pisano u veljači 1679. g. a iz njega se razabire koliko je Valerije Ponte bio potresen vijesću o Lučićevoj smrti i koji je to bio gubitak za njega. Nekoliko mjeseci zatim 5. srpnja umro je i sam Valerije Ponte.

Stjepan Gradić, drugi intimni prijatelj i suradnik Ivana Lučića, tipičan erudita XVII stoljeća, polihistor, pjesnik, lingvist, matematičar, a uz to i diplomat, ličnost je toliko svestrana da do danas nisu do kraja

¹⁹ J. Spon-G. Wheler, *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece et du Levant, Fait aux années 1675 et 1676*, Tome I, Lyon 1678, 66-67. Prijevod toga putopisa na talijanski izradio je Lučić i poslao ga sa svojim primjedbama Ponteu. v. Rukopis u Arhivu Splitskog kaptola, Sign. 528, fol. 154-159.

²⁰ Dio korespondencije Ponteovih i Lučićevih prijatelja čuva se u Arhivu Splitskog kaptola, Sign. 528 i to: Pisma Karla Vrančića: 19. VIII 1655, 25. V 1667, 20. IV 1677, 12. VI 1677; H. Hektorovića 6. XI 1663; J. Cindra 30. XI 1666; fol. 121-124; 125-126. 305-307.

²¹ Pismo Lučića V. Ponteu, 21. I 1652. Tekst Poparića u Starinama 31, str. 306 je manjkav i treba ga popuniti prema originalu koji glasi: «la copia delle Laudi, che si cantano a Ragusa e volevo scrivere al abbate Gradi comun nostro amico...». v. Korespondencija Lučić-Ponte, Institut za nacionalnu arheologiju JAZU, Pišmo br. 8.

²² S. Gradius Valerio Pontio Jadrensī Archipresbitero, Gradićev rukopis, Biblioteca Vaticana, Vat. Lat. 6907, f. 38-43. i 63-71. v.

²³ Korespondencija V. Ponte - S. Gradić, Historijski arhiv u Zadru, Fond samostana sv. Kuzme i Damjana, br. 204; - Portret Valerija Pontea čuva se u Zavodu za zaštitu spomenika u Zadru.

proučena sva njegova djela i mnogobrojne njegove djelatnosti.²⁴ Ovdje će stoga o njemu biti govora samo u vezi s njegovom suradnjom i prijateljavanjem s Lučićem.

Lučićevo poznanstvo s Gradićem datira vjerojatno iz vremena Lučićeva drugog boravka u Rimu 1633–1635. god. Lučić je 1632. napustio Trogir gdje su mu, kako kaže u svojoj oporuci,²⁵ dojadile sudske parnice i svađanja, te je pošao u Rim da upotpuni svoje studije. Tada se već Lučić bavio znanstvenim radom i povijesnim istraživanjima, pa ga misu samo skućavale trogirске prilike, već su ga u Rim vukle prijateljske veze i bujan znanstveni život.

Stjepan Gradić (rođen u Dubrovniku 6. III 1613) nalazio se tada već nekoliko godina, tj. od 1629. g., u Rimu na studiju gdje je stekao doktorat filozofskih i prirodnih nauka na fakultetu »Sapienza«. Bio je štićenik svog ujaka Petra Beneše, predstojnika papinske kancelarije i državnog sekretara Vatikana, koji je u Rimu ujedno zastupao i Dubrovačku Republiku. Položivši 1638. g. doktorat prava u Bolonji, vratio se u Rim gdje je svršio teologiju, a po smrti ujaka P. Beneše neko vrijeme zastupao Dubrovačku Republiku. Po povratku u Dubrovnik 1644. g. vršio je u rodnom gradu funkcije kanonika, arhiprezbitera i vikara dubrovačkog kaptola. Lučić je ostao povezan s Gradićem u to doba (1644–1652), a nije isključeno da su se mogli i susresti, jer je Gradić češće odlazio u Veneciju, Padovu i Rim, a i Lučić je u to doba po poslovima Trogira putovao u Veneciju.²⁶ Svakako u pismu Valeriju Ponteu Lučić ga već tada 1651. g. naziva »zajedničkim prijateljem«. ²⁷ To prijateljstvo još se više učvrstilo kad se Lučić 1654. g. stalno nastanio u Rimu. Gradić je već bio tamo kao predstavnik Dubrovnika od 1653. g. Po dolasku Lučića stanovali su zajedno u Via della Scrofa blizu Pantheonu i bili, kako kaže Lučić, »u stalnim međusobnim razgovorima«. ²⁸ Bili su u čestom kontaktu s najčuvenijim ličnostima kulturnog i naučnog života u Rimu, koji je tada bio znanstveni centar Evrope, a također su bili usko povezani s ljudima iz naših krajeva koji su ondje studirali ili su stalno boravili, a okupljali su se oko Zbora sv. Jeronima. (Congregatio S. Hieronymi Illyricorum). Gradić je uz pomoć kardinala C. Rasponija učvrstio svoj položaj u Rimu i stekao dosta brzo visoki naučni ugled. G. 1658. postao je »consultor S. Congregatione dell'Indice«, g. 1661. kustos Vatikanske biblioteke, uskoro zatim član Akademije kraljice Kristine Švedske, profesor egzaktnih nauka na sveučilištu »Sa-

²⁴ Portret S. Gradića čuva se u Biblioteci Naučnoj u Dubrovniku. Vidi također: Galleria dei Dalmati illustri, Split 1896.

²⁵ C. Fisković, Oporuka i kodici Ivana Lučića, Viestnik hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu, knj. IX–X, Zagreb 1941, str. 73. Tekst prema primjercu u obitelji Cerineo. Ovjerovljena kopija ove oporuke nalazi se u »Libro A Trauc list. 93, Biblioteca samostana sv. Frane u Šibeniku. Ovu oporuku napisao je Lučić 1654. g. prije odlaska u Rim.

²⁶ Dokumenti za povijest grada Trogira, Naučna biblioteka u Zadru, Ms. 294.

²⁷ v. bilješku 23 i pismo Lučića V. Ponteu 1. II 1675, Starine 32, str. 78.

²⁸ Pismo Lučića V. Ponteu, 14. IV 1666, Starine 31, str. 318.

pienza« i konačno 1676. prefekt, a 1682. glavni predstojnik Vatikanske biblioteke. Dugi niz godina obavljao je razne funkcije, pa i funkciju predsjednika u Zboru sv. Jeronima, u kojoj ga je časti neko vrijeme zamjenjivao I. Lučić.²⁹ U svim važnim znanstvenim i drugim pitanjima Lučić i Gradić raspravljali su i savjetovali se te zajednički surađivali i nastupali. Njihovo dugotrajno zajedničko zanimanje i djelo bila je obrana autentičnosti trogirskog fragmenta Petronija Arbitra, a koja je polemika uzбудila čitavu naučnu Evropu. Iako mu je bilo neobično stalo da naučnom svijetu dokaže autentičnost trogirskog rukopisa, koji je u Biblioteci N. Čipika u Trogiru našao Marin Statileo, htio je kao Trogiranin ostati po strani. Zato je angažirao Gradića, koji je svojim naučnim ugledom, kao kustos Vatikanske biblioteke i član Akademije kraljice Kristine, mogao postići više. I doista Gradićeva »Apologia«, objavljena 1670. g. zajedno s djelom Petronija Arbitra kod braće Blaeu u Amsterdamu, skinula je to pitanje s dnevnog reda burne diskusije evropskih učenjaka.³⁰

Lučić je uključio S. Gradića i u rad na djelu *De Regno*. Gradić je priredio vrstan prijevod Appijanove povijesti ilirskih ratova, na koji se Lučić oslonio pišući prva poglavlja svoje povijesti, a u cijelosti ga je objavio unutar »*Rerum Dalmaticarum scriptores*«, koji je tiskao kao prilog uz *De Regno*.³¹ Gradić je 1662. dao imprimatur za štampanje Lučićeva *De Regno*, a o Lučiću i njegovom djelu napisao pohvalne riječi u predgovoru svog prijevoda Appijana.

Kao kustos, a kasnije prefekt Vatikanske biblioteke, Gradić je sigurno olakšao Lučiću da dođe do njenih fondova, do kojih se u to doba nije lako dopiralo (o čemu svjedoče uzaludna nastojanja Levakovića),³² a također i do fondova čuvene biblioteke kraljice Kristine Švedske, s kojom je Gradić bio u prsnim odnosima.³³ Gradić je prilikom prvog svečanog dolaska kraljice Kristine u Rim 20. prosinca 1655. godine održao sjajan pozdravni govor »*Serrenissimae Svecorum Reginae - Urbem feliciter ingrediendi occursus*« (Kodeks u Vatikanskoj biblioteci, Sign. Vat. Lat. 6919) a kasnije joj je posvetio svoje »*Dissertationes physico-mathematicae*«, koje je štampao u Amsterdamu 1680. g. Lučićevi prijepisi rukopisnih kodeksa iz biblioteke kraljice Kristine čuvaju se danas u Naučnoj biblioteci u Zadru (Ms. 618).

²⁹ Zapisnik sjednice Zbora sv. Jeronima 4. VI 1662. i 2. IV 1663. Kopija u Arhivu JAZU u Zagrebu II d 37.

³⁰ »Apologia ad patres conscriptos Marini Statilii Traguriensis« u djela »*Integrum Petronii Arbitri fragmentum*...« Amsterdam 1670.

³¹ *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, Amsterdam 1666, str. 460-468.

³² v. Pismo R. Levakovića B. Vinkoviću, Rim 23. IV 1642. Kukuljević I, Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII vijeka, Zagreb 1869, str. 397.

³³ F. Banfi, Cristina di Svezia e Stefano Gradi di Ragusa, Archivio storico per la Dalmazia, Rim 1938-39, vol. 26, str. 363-394. Lučić je također učestvovao na sastancima Akademije kraljice Kristine Švedske o čemu up. pisma V. Ponteu I. II 1675, Starine 32, str. 78, i neobjavljeno pismo od 6. XI 1677. g. Korespondencija Lučić Ponte br. 137.

Gradić je isto tako omogućio Lučiću da se još bolje upozna sa dubrovačkom prošlošću te mu je sigurno stavio na raspolaganje dubrovačke anale i kronike koji se danas nalaze u Gradićevim rukopisnoj građi u Vatikanskoj biblioteci. U ovoj ogromnoj i dosada još većim dijelom neproučenoj građi nalaze se Lučićevi autografi ispisa iz dubrovačkih kronika. Zanimljivo je da se unutar Gradićevih spisa u ovim kodeksima često nalaze ispremiješani i Lučićevi rukopisi, što svjedoči o njihovoj povezanosti i zajedničkom radu.³⁴

Osim biografskih radova (Život Petra Beneše, Junija Palmotića, Luke Holsteniusa i Lea Alatiusa) Gradić se ogledao i u samostalnim historijskim radovima. Skupljao je građu za povijest Dubrovnika, koja se nalazi u mnogobrojnim gore spomenutim kodeksima Vatikanske biblioteke, a među kojima se ističe uz anale rukopis »*Monumenta sacra et profana civ. Ragusinae*« (Vat. Lat. 6923). Napisao je i kratak pregled povijesti grada Dubrovnika pod naslovom »*Antiquitatum Rhacusarum brevis diatriba*« (izdata je posthumno u Dubrovniku 1790. g.).

Odnos prema Dubrovniku, toj jedinjoj slobodnoj državi na slavenskom jugu, prerastao je kod Lučića i Gradića u zajednički osjećaj naročito onda kad je 1667. g. Dubrovnik doživio katastrofu potresa. Lučić i Gradić išli su tada potreseni uz obale Tibera i niz Via della Scrofa i zajedno plakali.³⁵ Bila je to katastrofa s dalekosežnim posljedicama, naročito zbog toga što je oslabljenom Dubrovniku zaprijetila nova opasnost od Turaka i Venecije, a toga su Gradić i Lučić bili svjesni.³⁶ Svi Gradićevi planovi i pokušaji da se s pomoću saveza evropskih država protjera oslabljene Turke iz naših krajeva, što je izložio u svojoj raspravi »De presenti statu Ottomanici imperii anno 1661«,³⁷ sada su bili definitivno pokopani. Gradić se dao od tada na traženje pomoći na evropskim dvorovima, kako bi spriječio ucjene postavljene od Kara Mustafe koji je traženjem ogromnog danka iscrpljivao Dubrovnik. S druge strane, nastojao je da s pomoću ličnih veza i intervencija kod prokuratora Nanija spriječi venecijanske intrige i pritisak na Dubrovnik koji je nakon svršetka venecijansko-turskog rata jačao. Lučić je bio uključen u Gradićeve akcije i u svemu se slagao s njegovim mišljenjem. O tome on piše u pismima Valeriju Ponteu,³⁸ a to dolazi do izražaja

³⁴ *Miscellanea S. Gradii*. Vat. Lat. 6900–6932.

³⁵ I. Dellale, Trogir, Trogir 1931, str. 46.

³⁶ Već 1665. g., nakon Vašvarskog mira Lučić je nazrijevao mračnu političku perspektivu pišući 31. I. V. Ponteu: »Le paure del futuro male s'ancersino in me; perche in queste parti li nostri trauagli non sono venuti in consideratione da quelli che maneggiano il mestiere dell'armi e potrebbhono valer molto in nostro solievo alle vecchie di N. S. in manus domini.« Neobjavljeno pismo iz Korespondencije Lučić-Ponte br. 38.

³⁷ Rukopis Vat. Lat. 6907, fol. 49–62; Prijepis u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, s Gradićevim grbom na koricama, R 3232.

³⁸ Pismo Lučića Ponteu 1. II 1675, *Starine* 32, str. 78–79.

i pri redigiranju djela Franje Divnića,³⁹ u njegovoj karti »Illyricum hodiernum«⁴⁰ i naročito u neobjavljenom uvodu u »De Regno Dalmatiae et Croatiae«.⁴¹

Iako je ishodio mnogo pomoći rodnom gradu i tako postao zaslužan za obnovu Dubrovnika, njegove diplomatske akcije nisu urodile velikim plodom, naročito što se tiče pokretanja evropskog fronta protiv Turaka. Neposredna opasnost za zapad od Turaka je prestala pa i interes zajedno s time za borbu protiv njih. »Ma su se ovi ljudi okamenili«, pisao je 1678. g. u Dubrovnik razočaran zbog neuspjeha i nerazumijevanja.⁴²

Poslije potresa Gradić je uvelike nastojao da obnovi utvrde grada, a kako se tim pitanjima zanimao i Lučić, koji se u Trogiru brinuo za fortifikacije i bio u vezi sa poznatim arhitektom Maglijem, sasvim je sigurno da su i na tom planu Lučić i Gradić usko surađivali.

Iz svega se vidi da je Lučić u Gradiću našao prijatelja, suradnika i istomišljenika u kojega se mogao potpuno pouzdati i u svemu na njega osloniti. Lučić je ponekad uvodio Gradića u krug svojih prijatelja koji su se bavili egzaktnim znanostima, matematičkim, fizičkim i astronomskim proučavanjima.

Pred smrt odredio je Lučić Stjepana Gradića i Dubrovčanina Petra Božidarevića za egzekutore svoje oporuke. Gradiću je ostavio križ od ebanovine »per la memoria della mia amicitia«.⁴³

Poslije Lučićeve smrti Gradić je pokušao da diplomatskom akcijom na francuskom dvoru pomogne Dubrovačkoj Republici, ali su intrige na dvoru Luja XIV omele taj njegov posljednji pokušaj i donijele mu novih razočaranja. Umro je 12. VI 1683. u jeku prijetnji kojima je Kara Mustafa ponizivao osiromašeni Dubrovnik.

Dvije godine poslije Gradića umro je i Petar Božidarević drugi prijatelj Lučićev u Rimu.

³⁹ Rukopis Naučna biblioteka u Zadru, Ms. 387 »Historia della guerra di Dalmazia fra i Veneziani e Turchi dell'anno 1645 fino alla pace«.

⁴⁰ Karta česta djela de Regno pod naslovom »Illyricum hodiernum« trebala je prikazati političko stanje i granice prema turskim teritorijama. U izdanju iz 1668. g. karta nosi posvetu banu Petru Zrinjskom od J. Blaeua.

⁴¹ U ovom uvodu Lučić uz ostalo izlaže da je moguće protjerivanje Turaka iz Evrope, ako se vojnim uspjesima Hrvata pridruži savez kršćanskih snaga. v. Arhiv Splitskog kaptola, Sig. 528, fol. 6.

⁴² Pismo S. Gradića od 1. X 1678, vidi: Đ. Körbler, Pisma opata S. Gradića, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. 37, Zagreb 1915, str. 70.

⁴³ Kodiceil L. Lučića iz 1677, up. Fiskević, o. c., str. 79.